

УДК 911.3

Кирилюк Л.М.

Нові (нетрадиційні) види туризму України

Постановка проблеми. Туризм, як одна із форм задоволення потреб людей у активному відпочинку справляє значний вплив на всі сфери людського життя. Він є однією з небагатьох галузей господарства де постійно зростає кількість робочих місць та дає стабільний прибуток в державний бюджет. Особливо цікавим є те, що в останні роки різке збільшення робочих місць спостерігається в депресивних районах нашої держави, тобто в районах які відзначаються найвищим рівнем безробіття. В цих районах поряд із старими (традиційними) видами туризму в останні роки поступово починають розвиватися і нові, поки, що нетрадиційні види туризму. Але поки що практично відсутня загальна характеристика основних видів нетрадиційного туризму, а отже населення не отримує необхідної інформації для ознайомлення з ними та її подальшого використання у власних інтересах. Цією публікацією ми спробуємо, в деякій мірі, виправити цю ситуацію.

Аналіз попередніх досліджень та публікацій. Аспекти розвитку різних видів туризму, в тому числі частково і нетрадиційних, досліджували вчені різних країн. В першу чергу, необхідно відмітити, що найбільша кількість публікацій відноситься до такого виду туризму, як сільський (зелений) туризм. Серед останніх публікацій тут виділяється навчальний посібник „Сільський туризм” який вийшов із друку в 2006 році [13]. Його авторами є Рутинський М.Й. та Зінько Ю.В. В цьому посібнику обґрунтовано теорію організації та функціонування сільського зеленого туризму в Україні. Крім того, розкрито основні поняття та розглянуто концепції розвитку цього виду туризму. Серед інших досліджень сільського зеленого туризму, необхідно відмітити спільну роботу Гетьмана В., Горішевського П., Васильєва В., та Зінько Ю.

Про інші види нетрадиційного туризму є лише згадки у Ліманського А., Александрової А., Осипова Д., Вавілової О. Мальської М., Кияка В. Про нетрадиційні види туризму є згадки в деяких законах України [1] та в постановах обласних рад і адміністрацій.

Результати дослідження. Закон України „Про внесення змін до Закону України „Про туризм” не дає чіткої класифікації видів туризму. Разом з тим, в пізніших постановах Верховної Ради України уже зустрічається поділ основних видів туризму за часом їх поширення на тій чи іншій території на традиційні (старі) та нетрадиційні (нові) види.

До традиційних видів туризму України відносять рекреаційний, оздоровчий, лікувальний, спортивний, пішохідний, альпінізм, велотуризм, лижний, автомобільний, екскурсійний.

До нетрадиційних видів туризму, які знайшли поширення на сучасному етапі розвитку суспільства, більшість дослідників відносять сільський зелений, агротуризм, екотуризм, спелеотуризм, водний, кінний, екстремальний (пригодницький, рафтинг, дайвінг, сноубординг, фрірайд, вейкбордінг, польоти на повітряних кулях і дельтапланах, джайлоо-туризм), культурний, науковий, ностальгичний (етнічний), соціополітичний, космічний, промисловий [5]. На нашу думку, такі види туризму як спелеотуризм та водний (в його класичному

розумінні) не варто відносити до нетрадиційних, адже вони мають давню історію розвитку не лише в світі, але і в Україні, а тому їх варто розглядати в групі традиційних видів туризму.

На території України в останні роки знайшли розвиток такі нетрадиційні види туризму, як сільський зелений, агротуризм, екотуризм, кінний, екстремальний (пригодницький, рафтинг, дайвінг, сноубординг, фрірайд, вейкбордінг, польоти на повітряних кулях і дельтапланах,), культурний, науковий, ностальгічний (етнічний), соціополітичний і промисловий. Дамо їм більш детальну характеристику [12].

Сільський зелений туризм (rural tourist) згідно словника британця С. Медліка (1993) — відпочинковий вид туризму, сконцентрований на сільських територіях. Початок його розвитку припадає на останню третину XX ст., коли на зміну трьох „S” („Sun-Sea-Sand”) – сонце, море і пісок прийшла концепція трьох „L” („Landscape-Lore-Leisure”) – пейзаж, традиція, дозвілля. Його головним завданням є надання послуг відпочинку для жителів міста та ознайомлення іноземних туристів з традиціями та побутом місцевих жителів [13]. Разом з тим міських жителів приваблює можливість відпочити від міських, „некомфортних” з психологічної та фізіологічної точки зору, умов. Раніше головними причинами, що гальмували розвиток сільського зеленого туризму, були транспортна віддаленість, погані дороги та відсутність належних побутових умов. В останні роки, коли в особистій власності громадян з'явилась велика кількість легкових автомобілів, в тому числі і позашляховиків, перша причина була легко подолана. Поступово, частина громадян, що проживають в сільській місцевості налагоджують і належні побутові умови. Зараз, практично в кожному селі і навіть на невеличких хуторах можна знайти приватні будинки, які відповідають запитам туристів не лише з нашої держави, але й іноземців. Це такі вимоги: наявність гарячої та холодної води, каналізації безпосередньо у будинку, можливість користуватися супутниковим телебаченням та надійний телефонний зв'язок.

В умовах перебудови сільського господарства на ринкові відносини, в сільській місцевості, вивільнилася значна кількість працівників. І якраз саме розвиток сільського зеленого туризму може значно, якщо не повністю знизити соціальну напругу на селі. Необхідно, що б у туристично привабливих селах було мінімум 5-10 будинків здатних прийняти туристів. Навколо них поступово сформується і відповідна інфраструктура: магазини, кафе, аптеки. Буде розвиватися виробництво сувенірів, надання транспортних, екскурсійних та інших послуг.

Значною перешкодою на шляху розвитку сільського зеленого туризму в Україні є відсутність Закону „Про сільський зелений туризм”, який уже декілька років чекає своєї черги на прийняття Верховною Радою, а також державної „Комплексної програми розвитку сільського зеленого туризму”. Прикладом для нас може бути Польща, де сільський зелений туризм розвивається при всебічній державній підтримці.

Агротуризм (farm tourism) – відпочинковий туризм, що передбачає використання дворогосподарства та часткову або повну участь відпочиваючих у власному обслуговуванні [13]. Обов'язковою умовою є наймання різного роду помешкання. Це може бути власне будинок, тимчасове житло (типу бунгало або стаціонарний намет). Головною метою відпочиваючих в агрооселях є, крім власне відпочинку, знайомство з способами ведення господарства.

Агротуризм у нас знаходиться на початковому етапі свого розвитку і дуже часто ототожнюється із сільським зеленим туризмом. Хоча останній часто включає в себе і елементи агротуризму. Це і спроби, під керівництвом господарині, випекти хліб, або приготувати якусь її фірмову страву, подоїти корови, або допомогти господарю по господарству.

Екотуризм – це форма відпочинку, при якій відпочиваючі основну частину активного відпочинку витрачають на знайомство з природою, правилами та нормами поведінки в ній і навіть беруть безпосередню участь в різноманітних екологічних акціях [13]. Екотуризм може мати як стаціонарну форму, так і експедиційну.

При стаціонарному екотуризмі, відпочиваючі знайомляться з навколишньою природою на заздалегідь розроблених екологічних стежках під керівництвом професійних екскурсоводів. Крім того вони можуть проживати на базах, або в садибах сільського зеленого туризму поблизу заповідних територій різного рангу та відвідувати їх під керівництвом лісників та егерів.

Експедиційний екотуризм передбачає проживання в різних місцях та різних умовах та знайомство з природою „на сліпу”. Група відпочиваючих вибирає певний район відпочинку і проходить його як класична група туристів-пішоходників, але головну увагу звертає на екологічний стан території.

Екстремальний туризм – туризм, який пов'язаний з великими фізичними навантаженнями і, як правило, з ризиком для власного життя. Розрізняють декілька видів екстремального туризму [2]. Але всіх їх можна поділити на спеціально підготовлені або природні.

Одним із видів екстремального туризму є полювання. Воно, як правило є спеціально підготовлене і передбачає максимальне дотримання правил техніки безпеки і проводиться під контролем егерів. Планове полювання в Україні проводиться на вовків, оленів, лосів та інших копитних та перелітних птахів. В минулому році було проведено перше ліцензоване полювання на зубра у Вінницькій області.

Рафтинг, як вид туризму практикується на швидких річках в надувних латексних човнах. Екіпаж таких човнів становить від 3 до 10 чоловік. Команда проходить тривале тренування під керівництвом досвідченого інструктора. Під його ж керівництвом здійснюється і сплав. Учасники крім випробування власних сил отримують масу емоційного задоволення.

На території України рафтинг практикується на швидкоплинних гірських річках Карпат а також на порогах Південного Бугу під час повені та паводків.

Дайвінг – вид туризму, який передбачає ознайомлення туриста з підводним світом. Бажаючі займатися цим видом туризму проходять спеціальну підготовку під керівництвом інструктора, але самостійно підбирають свій комплект оснащення, балансувальні вантажі та перевіряє працездатність редуктора та октопуса.

Цей вид туризму в останні 5-7 років знайшов своє поширення і на території України. В Криму біля селища Чорноморське знаходиться головний район зосередження таких туристів. Драйверів можна зустріти і в інших частинах Криму.

Ще одним видом екстремального туризму є *сноубординг* [4]. Сноубординг – спуск по снігу з гірських схилів на спеціально обладнаній дошці. Зараз в Україні підготовлено декілька трас де туристи можуть одержати незабутні

враження. Крім того, зараз значного поширення набули спуски по крутих непідготовлених схилах із складним рельєфом - freeskiing. Також набуває поширення лижний альпінізм (ski-mountaineering) - сходження на вершину гору з метою спуску з неї на лижах або сноуборді.

Із сноубордингу проводяться чемпіонати світу та Європи.

Вейкбордінг – це комбінація водних лиж, сноуборда, скейта і серфінгу. Катер буксирує спортсмена, який стоїть на широкій, але короткій дошці. Катер має додатковий баласт, для глибшої посадки і рухається в середньому 30-40 км/год. Після себе він залишає досить значну хвилю, яку рейдер використовує як трамплін. У стрибку рейдер виконує різноманітні трюки. В цьому році, з метою популяризації цього виду туризму, в Києві було проведено етап чемпіонату Європи.

Для людей, які хочуть відчутти себе лижниками-першопрохідцями існує такий вид туризму, як *фрірайд*. Це спуск по схилах гір, де не прокладено спеціальних трас.

Розвивається в нашій державі і такий вид туризму, як *польоти на повітряних кулях та дельтапланах* [14]. Польоти на повітряних кулях можна здійснити на різноманітних фестивалях. Найбільш популярний із них проводиться щорічно у місті Кам'янець-Подільський. Центром українського дельтапланеризму є село Планерське поблизу Коктебеля.

Все більше в моду, особливо в Карпатах входить ще один підвид ескремального туризму – прогулянки по гірських дорогах на квадроциклах. Практично в кожному селі, де є осередки сільського зеленого туризму, Вам запропонують помилуватися красою гір із сидла квадроцикла. Такі ж послуги можна зустріти уже і в придністровській частині Поділля. Тут також можуть запропонувати і прогулянку на скутері.

Значного поширення в останні роки набув *культурний туризм* [7]. На нашу думку його краще назвати фестивально-концертний. Це участь людей з різних регіонах в різноманітних фестивалях, іграх, концертах відомих зірок естради, іграх КВК і тому подібне. Такі заходи збирають тисячі а деколи і десятки тисяч людей. Найбільш відомими фестивалями у нас є „Таврійські ігри” та „Республіка Казантип”, рицарські турніри у фортецях Кам'янця-Подільського, Меджибожа та ряду інших фортець.

Науковий туризм – вид туризму, що включає поїздки з метою участі в різних конгресах, симпозіумах і нарадах науковців, а також участь у різноманітних наукових експедиціях людей які не є науковцями але мають бажання, за окрему оплату, брати у них участь. Це учасники археологічних розкопок, екологічних експедицій і навіть антарктичних станцій.

Швидкими темпами розвивається в Україні і *ностальгічний туризм* [5]. В перекладі з грецької це означає „туга за батьківщиною, духовна слабкість за минулим”. На сьогоднішній день, за перспективністю розвитку він поступається тільки сільському зеленому.

Все більше іноземців мають бажання відвідати історичну батьківщину своїх батьків, дідів, прадідів, або ж відвідати місця поховань своїх славетних одноплемінників. Прикладом може бути щорічне масове паломництво брацлавських хасидів до Умані, Брацлава, Меджибожа, Полонного та інших міст на могили Беш Тови та його проповідників (цадиків). В карпатському регіоні спостерігається значне поживлення відвідувань захоронень австро-угорських

вояків часів першої світової війни.

Одним із підвидів ностальгічного туризму є етнічний туризм. Основні райони його масового розвитку це прикордонне Закарпаття, Львівщина, Волинь. Це як правило відвідування родичів, які опинились по різні сторони кордону.

В період значної політизації суспільства почав розвиватися так званий соціополітичний (в деяких дослідників, соціальний) туризм. Це поїздки великої кількості людей в різні регіони нашої держави для участі в масових заходах різноманітних партій і блоків. Такі поїздки оплачуються політичними партіями. Учасники таких заходів мають можливість ознайомитися з історичними та культурними цінностями цих міст.

Пік розвитку такого туризму прийшовся на 2004-2007 роки. Зараз спостерігається спад. Але ще певний час він буде існувати.

Україна має необмежені можливості для розвитку такого виду туризму як промисловий. *Промисловий (в деяких публікаціях зустрічається як індустріальний) туризм* – це відвідання кар'єрів, шахт, промислових підприємств з метою ознайомитись з їх роботою, або наслідками впливу на навколишнє природне середовище. Цей вид туризму найбільш динамічно розвивається в старих промислових районах [8]. Але і інші регіони мають можливості для його розвитку. Наприклад, майже щодня відбуваються екскурсії у навчальний центр Хмельницької АЕС, а щоб потрапити на екскурсію на головну підприємство „Рошен” - Вінницьку кондитерську фабрику, необхідно записуватися на чергу за місяць – півтора наперед. І таких прикладів можна навести безліч.

Висновки: Одним із шляхів виходу із кризи та створення додаткових робочих місць є розвиток нових (нетрадиційних) видів туризму. Україна має значні можливості для розвитку сільського зеленого, ностальгічного, промислового, агро- та екотуризму.

1. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про туризм» / Відомості Верховної Ради.
2. Александрова А.Ю. Международный туризм: Учеб. пособ. – М.: Аспект-Прес, 2001. – 464 с.
3. Вергун В.А., Філіпенко А.С. Економіка зарубіжних країн: Підручник. – К.: Либідь, 1996. – 234 с.
4. Вавилова Е.В. Основы международного туризма: Учебное пособие. – М.: Гардарики, 2005. – 160 с.
5. Заблоцька Р.О. Світовий ринок послуг. – К.: Знання України, 2005. – 280 с.
6. Козак Ю.І., Ковалевський В.В., Ржепівський К.І. Міжнародна економіка: в питаннях та відповідях: Навч. посіб. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 676 с.
7. Козик В.В., Панкова Л.А. Міжнародні економічні відносини: Навч. посібник. – К.: Знання-Прес, 2000. – 277 с.
8. Ліманський А., Ружковський Я. Міжнародний туризм в епоху глобалізації // Журнал європейської економіки. – 2005. – №3. – С. 295-306.
9. Немоляева М.З., Хадорков Л.Ф. Международный туризм: вчера, сегодня, завтра. – М.: Международные отношения, 1985. – 145 с.
10. Новицький В.Є. Міжнародна економічна діяльність України. – К.: КНЕУ, 2003. – 124 с.
11. Передній О.С. Міжнародні економічні відносини: Навч. посіб. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 274 с.
21. Панирян Г.А. Международные экономические отношения: экономика туризма. – М.: Финансы и статистика, 2000.
13. Рутинський М.Й., Зінько Ю.В. Сільський туризм: Навч. посіб. – К.: Знання, 2006. – 271 с.
14. Школа І.М., Козменко В.М., Бабінська О.В. Міжнародні економічні відносини: Підручник / За ред. І.М. Школи. – Київ: КНТЕУ, 2003. – 589 с.

The questions of development of new (untraditional) for Ukraine types of tourist are examined in the article. Among them perspective are rural green, nostalgic and industrial. Other kinds have less possibilities for development.